

11

Mäns våld mot kvinnor är vanligt förekommande i Sverige. Var tionde kvinna har blivit utsatt för våld av sin nuvarande partner. Antalet våldsbrott, inklusive sexualbrott, mot kvinnor ökar och mörkertalen anses vara mycket höga.

Sedan Kvinnofridspropositionen har en rad åtgärder gjorts för att motverka mäns våld mot kvinnor – lagstiftning, förebyggande arbete samt utbildning, utvärdering och forskning – så att våldsutsatta kvinnor skall få ett bra bemötande. Det saknas dock en instans där de olika aspekterna på mäns våld mot kvinnor förs samman och där man uteslutande ägnar sig åt detta problemområde. Kunskap och praktik måste sammanlänkas inom utbildning och i olika yrkesgrupper. Samverkan mellan olika aktörer är nödvändig för kunskapsutveckling och adekvata åtgärder. Med ett mindre antal undantag sker utvecklingen i dag mycket långsamt på de flesta håll i landet. Staten bör därför ta ett centralt ansvar för att påskynda utvecklingen på området.

Redan 1993 konstaterade Kvinnovåldskommissionen att det behövdes ett nationellt centrum i hälso- och sjukvården för kvinnor som misshandlats och våldtagits. Som en följd av detta förslag inrättades Rikskvinnocentrum (RKC) inom Landstinget i Uppsala län. Att nu ombilda RKC till ett nationellt centrum är ett statligt initiativ som bör leda till förbättring. Ett nationellt centrum skall vara ett kunskapscentrum som inte enbart riktar sig till hälso- och sjukvården utan som också riktar sig till alla relevanta myndigheter och organisationer samt till allmänheten.

Utredningen har i uppdrag att finna formerna för en ombildning av RKC till ett nationellt centrum för kvinnor som misshandlats och våldtagits. Utredaren skall enligt direktiven lämna förslag om ansvarsområden, arbetsuppgifter, organisationsform samt huvudman för ett sådant centrum.

Rikskvinnocentrum ((RKC))

Under de första åren fungerade RKC som en enhet inom kvinnokliniken på Akademiska sjukhuset i Uppsala, men våren 2001 blev RKC en egen fristående klinik. RKC:s chef är överläkare, specialist i gynekologi och professor i kvinnomedicin med inriktning på våld i nära relationer. På centrumet arbetar läkare, kuratorer, barnmorskor, en informatör samt utbildningspersonal och administrativ personal. Fram till och med 2003 har RKC tagit emot över 10 000 besök av kvinnor som sökt och fått medicinsk och psykosocial hjälp.

RKC har i dag tre huvuduppdrag:

- att utveckla metoder för att ta hand om våldsutsatta kvinnor i en patientverksamhet som är tillgänglig dygnet runt
- att utbilda olika personalkategorier samt informera och bilda opinion i samhället
- att bedriva forskning inom framför allt den medicinska sfären men också tvärdisciplinärt om orsaker till och förekomst av våld mot kvinnor.

RKC har en väl fungerande verksamhet i samarbete med Uppsala läns landsting och Uppsala universitet. RKC är en egen klinik direkt underställd sjukhusdirektören på Akademiska sjukhuset. Verksamheten har hittills finansierats av Uppsala läns landsting, staten samt Uppsala universitet.

Ett nationellt centrum – ombildning av RKC

Mitt förslag är att ett nytt nationellt centrum skall vara en permanent statlig verksamhet och ett kunskaps- och resurscenter om mäns våld mot kvinnor och våld i samkönade relationer. Centrumets övergripande mål skall vara att motverka våld mot kvinnor och verka för att våldsutsatta kvinnor får ett adekvat bemötande och stöd. Centrumet skall uppmärksamma kvinnor som misshandlats och våldtagits, barn som bevittnar våld och män som misshandlar och våldtar.

Ansvarsområden

Jag föreslår att centrumet skall ha följande ansvarsområden:

- Klinisk verksamhet
- Utbildningsverksamhet
- Forskning (insamling och spridning)
- Information och samordning.

Klinisk verksamhet

En klinisk verksamhet är en viktig källa till kunskap och en koppling till verkligheten. Centrumet skall utveckla metoder för omhändertagande och behandling. Att utveckla sådana metoder kräver en klinisk verksamhet. Det går inte att framställa metoder utan ett patientunderlag och utan förankring i den praktiska verkligheten. RKC har i dag en väl utvecklad klinisk funktion som utgör grunden i verksamheten. Jag anser att den är nödvändig och att den är en betydande länk till de övriga ansvarsområdena. Eftersom staten inte kan bedriva sjukvårdsverksamhet föreslår jag att den kliniska verksamheten drivs på uppdrag av Uppsala läns landsting vid Akademiska sjukhuset.

Utbildning

RKC bedriver i dag utbildning nationellt och regionalt för olika personalkategorier och organisationer. Man bedriver även en tvärvetenskaplig universitetskurs i ämnet mäns våld mot kvinnor på Uppsala universitet. Kurserna är en del av Uppsala universitets kursutbud.

Högskoleverket har i en utvärdering gällande genusperspektiv och mäns våld mot kvinnor i en rad yrkesutbildningar föreslagit att RKC skall få i uppdrag att se över behovet av fortbildning för lärare i relevanta universitetsutbildningar i frågor om mäns våld mot kvinnor. Jag anser att ett ombildat RKC har goda möjligheter att uppfylla Högskoleverkets förslag.

I framtiden skall ett nationellt centrum kunna erbjuda yrkesspecifika utbildningar, fortbildningar för olika yrkesgrupper, en tvärvetenskaplig högskolekurs samt utbildning för lärare inom olika utbildningar. Utbildningen om mäns våld mot kvinnor skall vara förankrad i aktuell och relevant teori och litteratur. Den skall baseras på forskning och ha ett genusvetenskapligt samhällsperspektiv.

Forskning

Forskning är nödvändig för kunskapsutvecklingen inom området mäns våld mot kvinnor. Teoretiska kunskaper skall ligga till grund för alla initiativ och beslut inom området. Forskningsfältet mäns våld mot kvinnor är mång- och tvärvetenskapligt.

RKC har genom åren bedrivit forskning främst på sitt patientmaterial och man har även handlett forskning på olika nivåer inom verksamheten. Enligt direktiven skall ett nationellt centrum inte ägna sig åt egen forskning. Jag anser dock att det är rimligt att centrumet i likhet med RKC i dag får idka forskning på det egna patientmaterialet inom den egna verksamheten.

För övrigt skall centrumets uppgift vara att sammanställa och sprida forskningsresultat samt att skapa ett gemensamt forum för forskare, myndigheter och praktiker.

Samverkan

Samverkan mellan olika myndigheter och organisationer är nödvändig för ett bra skydd för och bemötande av våldutsatta kvinnor.

De kommuner och landsting där aktörerna på olika myndigheter samarbetar både med varandra och med kvinnojour eller kriscentrum uppnår goda resultat – både när det gäller bra bemötande av våldutsatta kvinnor och antalet lagförda brott.

Samverkan kan ske genom formella eller informella initiativ. För långsiktiga resultat krävs dock formell samverkan, genom att kommunen till exempel upprättar ett handlingsprogram.

RKC har arbetat med samverkan på lokala och regionala myndigheter, och man har också arbetat med gemensamma myndighetsuppdrag på nationell nivå. Jag anser därför att ett ombildat

RKC har goda möjligheter att verka för spridandet av goda exempel.

Ett nationellt centrum skall, enligt mitt förslag, fungera som rådgivande instans och kunskapsbank för samverkansinsatser på lokal, regional och nationell nivå.

Information

Orsaken till mäns våld mot kvinnor är den maktobalans som genomsyrar hela samhället och som påverkar varje individ. Därför finns det goda skäl att även arbeta med allmänna informationsinsatser när det gäller frågan. Det finns ett behov av information baserad på forskning och erfarenheter.

Jag förslår därför att ett nationellt centrum, utöver sitt arbete med utbildning och samverkan, också skall sprida kunskap genom informationsinsatser till olika målgrupper. Ett nationellt centrum kan verka för en konstruktiv sakdebatt. Med kunskap om goda exempel och egna erfarenheter av konkret arbete med våldsutsatta kvinnor kan ett centrum bidra både med kritik och med förslag på åtgärder. Ett nationellt centrum skall bevaka media, delta i den allmänna debatten och erbjuda sakkunnig upplysning. Vidare skall ett nationellt centrum sprida viktig information om myndigheters ansvar samt var och hur våldsutsatta och deras anhöriga kan få hjälp.

Arbetsuppgifter

Jag föreslår att ett nationellt centrum skall ha följande arbetsuppgifter:

- bedriva klinisk verksamhet och erbjuda vård, stöd och behandling för kvinnor som misshandlats och våldtagits inom Uppsala läns landsting
- sprida kunskap om och utveckla metoder för stöd och behandling av kvinnor som misshandlats och våldtagits
- upprätta och driva en utbildningsverksamhet om mäns våld mot kvinnor och våld i samkönade relationer
- bedriva forskning inom ramen för den kliniska verksamheten
- följa och sammanställa forskning och projekt inom området mäns våld mot kvinnor samt våld i samkönade relationer samt främja utbyte av erfarenheter och idéer mellan forskare, myndigheter och andra organisationer.
- peka på behov av forskning och identifiera nya områden som inte uppmärksammas i hela sin vidd
- vara ett stöd för lokala, regionala och centrala myndigheter och organisationer samt arbeta för samverkan mellan dessa
- sprida information, fungera som opinionsbildare och aktivt delta i debatten om mäns våld mot kvinnor och våld i samkönade relationer.

Organisation

Mina förslag innebär en avsevärd expansion och utveckling av RKC:s verksamhet. Ombildningen kräver resurser och kompetens i form av medel och personal. Min bedömning är att det mest ändamålsenliga är att ett nationellt centrum verkar i samarbete med Akademiska sjukhuset och Uppsala universitet. Befintlig verksamhet

har redan ett stort lokalt stöd, vilket jag bedömer som värdefullt. Centrumet kommer att ha en bred verksamhet med många olika ansvarsområden. För att motverka en splittrad organisation krävs att verksamheten organiseras och struktureras på ett sätt som ger förutsättningar att kunna hantera uppgifter av olika karaktär. Det är därför viktigt att hitta rutiner och ändamålsenliga arbetsformer för detta.

Verksamhetens fyra enheter

För att organisera centrumets skilda arbetsuppgifter och ansvarsområden bör verksamheten enligt förslaget bedrivas i fyra enheter:

- Enheten för kliniskt arbete och metodutveckling
- Enheten för utbildning
- Enheten för utvärdering och spridning av forskning
- Enheten för information och samordning.

Dessa enheter kan bedriva såväl sina egna respektive verksamheter som gemensamma projekt. Centrumets enheter formar tillsammans det nationella centrumet, och de är endast givna så länge centrumets arbetsuppgifter kräver dem.

Ledningsform

Centrumet skall bedriva en nationell verksamhet med stora åtaganden. Därför är det lämpligt att det leds av en styrelse med fullt ansvar. En bra sammansatt styrelse med hög kompetens om mäns våld mot kvinnor och god förankring i samhälleliga institutioner har goda förutsättningar att styra verksamheten tillsammans med centrumets föreståndare.

Styrelse

Styrelsen skall bestå av en ordförande och minst åtta ledamöter. Styrelsens ledamöter utses av regeringen, varav två av ledamöterna utses efter förslag av Uppsala universitet respektive Uppsala läns landsting. Centrumets styrelse skall besluta i frågor som rör planeringen av centrumets verksamhet (dock inte klinisk verksamhet), budgetering och hur de medel som anslås för centrumets verksamhet skall användas.

Föreståndare

Under styrelsen leds det nationella centrumets arbete av en föreståndare som utses av styrelsen, efter samråd med Uppsala universitet.

Ledningsgrupp

Varje enhet bör representeras av en ansvarig person eller enhetschef i ledningsgruppen. Ledningsgruppen består således av föreståndaren samt fyra enhetschefer.

Centrumets placering och huvudman

Jag föreslår att centrumet skall vara placerat vid Uppsala universitet och att Uppsala läns landsting är uppdragsgivare för den kliniska verksamheten vid centrumet. Vidare föreslår jag att Utbildningsdepartementet är huvudman för verksamheten.

I kapitlet *Diskussion om huvudmannaskap* diskuterar jag även Socialstyrelsen och Folkhälsoinstitutet som alternativa huvudmän.

Nationell kristelefon

Min bedömning är att det finns ett behov av en nationell kristelefon. Erfarenheter från organisationer som arbetar med stöd för våldsutsatta kvinnor tyder på detta.

RKC har i dag en jourtelefon som är öppen dygnet runt och som vänder sig till kvinnor som utsatts för misshandel och sexuella övergrepp. Samtalen kommer främst från hjälpsökande i Uppsala län.

Jag föreslår att en nationell kristelefon skall inrättas vid ett nationellt centrum. Den nationella kristelefonen skall vända sig till alla kvinnor och deras närstående som behöver råd, stöd och hjälp i frågor som rör våld mot kvinnor, inklusive sexuellt våld, samt hot om våld.

Genomförandefrågor

Ekonomiska konsekvenser och förslag till finansiering

Ett nationellt centrum kommer att innebära ökade kostnader för staten. Kostnaden kan dock tillgodoses genom en omfördelning inom totala utgifter och påverkar inte befintlig kostnadsnivå.

Den totala kostnaden för ett nationellt centrum inklusive kristelefonen beräknas till 25 miljoner kronor per år.

I budgetpropositionen för 2005 finns 9,2 miljoner kronor reserverade för ett nationellt centrum. Om man räknar med dessa öronmärkta medel saknas 15,8 miljoner kronor ytterligare för att tillgodose den totala årskostnaden för centrumet. Mitt förslag är att 13 miljoner kronor årligen tas från anslagspost 13:3, den så kallade Dagmaröverenskommelsen. Dessutom bör 2,8 miljoner

kronor av de medel som disponeras av Socialstyrelsen föras över till ett nationellt centrum.

Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män

Mina förslag kan antas leda till en ökad jämställdhet mellan män och kvinnor. Mäns våld mot kvinnor handlar om en brist på jämställdhet mellan könen, och våldet är ett exempel på obalansen i maktförhållandet mellan kvinnor och män. Alla åtgärder som syftar till att förhindra sådant våld och förtryck kan därför sägas utgöra led i arbetet för ökad jämställdhet.

Konsekvenser för brottsligheten och det brottförebyggande arbetet

Mina förslag kan antas påverka brottsligheten och det brottförebyggande arbetet. Ett nationellt centrums verksamhet kan leda till att fler ärenden fångas upp av myndigheterna, att fler kvinnor anmäler våldet och ett ökat antal lagförda fall. På sikt torde centrumets arbete leda till en minskad frekvens av mäns våld mot kvinnor.

Behov av författningsändringar

Jag har föreslagit en förordning med instruktioner för ett nationellt centrum och dess organisation. Några andra författningsändringar har jag inte ansett behövas.